

Леонід Подолянко, к. філос. н.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ДУХОВНІСТЬ ЦІННІСНОГО СВІТУ ЛЮДИНИ

Leonid Podoliansky, PhD in Philosophy

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

SPIRITUALITY OF THE HUMAN VALUE WORLD

It is known that spirituality of human value world makes diverse energies of a commonly obscure essence, which every personality possesses. Meanwhile, the system of values is very significant for it, because the whole life of a human is an infinite chain of valuation acts of their being as a personality in a society. Reflective role of values themselves is always connected with the fact of intellectual life, its self-constitution of world outlook. It is also important that existence of a human has change of values.

For instance, in borderline situations a man naturally feels a desire to reconsider critically his fundamental values. Besides, liberty of action and will gives an opportunity to perform specific deeds and bare responsibility for them. Only in such case a human can exist with his values.

Keywords: value world, value, personality, liberty, being, existence, society, morality.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Відомо, по своїй внутрішній організації суспільне життя альтернативне. Антропологічний вимір буття показує, що відповідність людини своєму реальному ейдосу вимагає й усвідомлення його відповідності її особистісному етосу. Для реалізації цього етосу необхідно повернутися від «філософії тіла» до «філософії духу», яким би безнадійно застарілим не здавалося це словосполучення в епоху нинішнього філософського постмодернізму. Саме духовність ціннісного світу індивіда складає розмаїття енергій тієї єдино непізнаваної суті, котра є в світі – *особистості*. Очевидно, що рефлексія про ціннісний вимір повинна бути насамперед закладена в проєктовану антропологію (хоча аксіологічна складова і не може бути в ній єдиною). Класична аксіологія не повинна втрачати свій шанс стати справжньою екзистенціальною філософією (причини ці вимагають спеціальної розмови).

Найближчий внесок аксіологічної рефлексії в персоно логічну антропологію може бути пов'язаний з диференціацією того, що залишилося поза аналізом в класичній аксіології. Мова йде перш за все про необхідність стратифікації самого поняття *цінність*, в якому слід диференціювати різні рівні (перш за все соціологічний, культурологічний і власне філософський). Сьогодні, потребує найбільшого забезпечення можливості свободи, свободи для всіх. Бо тільки свобода спроможна реалізувати «теорію справедливості». Ми живемо сьогодні у дуже скрутний час. В час «загальної» скрути, коли наша свідомість настільки затуманена, що не може «побачити» ... суспільного обману. Тому, процес розвитку «свідомості» немає альтернатив. Але доля «вибраних» альтернатив, результати їх реалізації залежать перш за все від можливості розвитку суверенності індивіда у вимірах її духовності, її свободи, її культури. Іншими словами, ціннісно-смысловий універсум людини не зводиться до дуалізму «одномірних» альтернатив. Скорше він включає полізмістовні підсистеми, а саме: «соціум» ... в ракурсі культурних потенцій і практичних реалізацій і «монадне» буття в ракурсі ціннісно-смыслові діяльності індивідуального світу соціуму. Життя є «світ», який «переживається» свідомістю і визначає духовно-світоглядні орієнтації людини.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Метою даної статті є необхідність розглянути сутність буття та головні характеристики функціонування динаміки духовно-ціннісних орієнтацій людини. Як відомо, завдяки системі цінностей людина здатна не тільки планувати свою майбутню діяльність і активно змінювати світ, але також об'єктивно оцінювати себе і оточуючих. Все життя людини, починаючи зі свідомого віку, являє собою по суті нескінченний шерег актів оцінки подій минулого і теперішнього на предмет їх відповідності або відсутності такої з системою ціннісних координат. Важливим є те, що у випадку

актуалізації майбутнього процес оцінювання переходить в процес цілепокладання із відповідною процедурою аналізу його можливих засобів і результатів для досягнення «вищого блага».

Зазначимо, що вже в метафізиці І. Канта «вище благо» полягає в наслідуванні імперативу, який забороняє використовувати негативні засоби. В етиці Арістотеля вище абсолютне благо визначається як щастя, але додатково пояснюється: «...Живи добродійно. В цьому мета, щастя і вище благо». Але добродійність виключає негативні дії, її не досягнути, здійснюючи погані вчинки, нехай навіть надані у формі благих дій і намірів. Добродійне життя має на увазі морально-екзистенційну рефлексію, яка досить суворо оцінює будь-які негативні дії, незалежно від ситуаційних випробувань.

Якщо в особистості системи цінностей немає, або якщо остання аморфна, то така особистість буде залежною від сильних впливів з боку соціального оточення аж до можливості її підкорення більш сильній волі з усталеними ціннісними уявленнями. Якщо ж, навпаки, система цінностей носить гранично жорсткий характер, позбавлена динаміки і не бере поправок на конкретний контекст оцінювання, то подібна особистість не буде схильна до компромісів і спробує насильно нав'язати свої ціннісні уявлення оточуючим.

Постає проблема: а чи не доцільно вводити в систему виховання і навчання цінності у формі суспільних ідеалів, які знімають суперечності буття особистості в соціумі? В такій іпостасі цінності відносяться до категорії «соціальних уявлень». Разом з тим вони не редукуються до конвенціоналізованих суб'єктивних уявлень, продукту певного суспільного договору. Навпаки, вони укорінені в першу чергу в об'єктивних основах суспільного буття конкретного соціуму і відображають практичний досвід його життєдіяльності. Потрібно розрізнити реальні цінності соціуму та ідеали, які формулюються у виді ідеологічних конструкцій. Однак «лише цінність, а саме в значенні «чогось, котре хотіли б мати всі», робить ідею ідеалом»¹. Це має безпосереднє відношення до ствердження таких ціннісних орієнтацій, які роблять особистість цілісною і духовно та екзистенційно багатою.

Будь-яка соціальна спільнота – від сім'ї до людства в цілому – може виступати суб'єктом системи специфічних цінностей цієї спільноти. Ціннісна єдність є основою для виникнення неформальних соціальних груп; у випадку формальних, інституціолізованих груп і спільностей його наявність є умовою і мірою плідного функціонування групи. Найбільш важливою є та обставина, що будь-який індивід одночасно включений в значну кількість соціальних спільностей різного масштабу (сім'я, робітнича або навчальна груп, етнічна група, нація, мовна спільнота тощо). Ціннісні системи всіх цих груп не співпадають. Вони можуть і не суперечити одне одному в головних, найбільш суттєвих орієнтаціях. Тим не менш часто такі суперечності мають місце, трансформуючись у внутрішньо особистісний конфлікт. Вірогідність його виникнення і шляхи вирішення залежать насамперед від соціальної ідентичності індивіда – членом якої або яких спільнот він себе відчуває. В залежності від цього для нього будуть важливими в першу чергу або загальнолюдські «вічні» цінності (істина, краса, справедливість), або конкретно – історичні цінності (рівність, демократія, державність), або цінності референтних груп (успіх, багатство, самовдосконалення, майстерність) тощо².

Відсутність ціннісного стрижня, рівно як і його зайва жорсткість, – дві інші небезпечні крайнощі в ціннісному існуванні людини. Адже більш прямим і адекватним виразом ціннісних ідеалів слугують їх зафіксовані в культурі предметні втілення. Ціннісні ідеали, і в цьому полягає їх основна функція, імперативно закликають до своєї реалізації, втіленню в дійсність, в буття. Ціннісні ідеали реалізуються лише завдяки людській діяльності, причому втіленням їх може виступати або сам процес діяльності, або об'єктивний продукт діяльності – витвір. «Сукупністю таких витворів – об'єктивованих форм існування цінностей – виступає матеріальна і духовна культура людства. Культура є саме реалізована, здійснена, втілена цінність, а не сама цінність як така або «фак-плюс цінність». Вона є не «сущє плюс незалежне», а таке «сущє, котре таке, яким воно повинно бути»³. Це ж визначення – «сущє, котре таке, яким воно повинно бути», – прийнятне і до людських діянь, в яких відчутно втілюються багато моральних, політичних та інших ціннісних ідеалів.

В силу цього потрібно враховувати, що жоден предмет матеріальної і духовної культури, який втілює суспільний ціннісний ідеал, сам по собі цінністю не виступає. Його «ціннісна предметність» є системною якістю, котра виявляється лише в процесі функціонування цього предмету в системі суспільних відносин. «Хоча ця якість об'єкта з самого початку мається на увазі його творцем, об'єкт

¹ Арістотель. Большая этика. Соч. в 4-х т. (1984). Москва, Т. 4, 103.

² Краус, В. (1994). *Нилигизм и идеалы*. Москва, 35-41.

³ Чавчавадзе, Н.З. (1984). *Культура и ценности*. Тбилиси, 103.

не може залучити його ні через акт свого виникнення, ні яким-небудь іншим шляхом, поскільки ціннісна предметність є результат всього процесу суспільної практики і відтворюється тільки цим процесом»¹. Цінність тим самим виявляється не закріпленою за витвором або діянням, в якому вона знайшла свою реалізацію; відносний характер втілених цінностей витікає з конкретно-історичного характеру тих суспільних відносин, відображенням яких виступають і ціннісні ідеали і предметно-втілені цінності. «Із зміною суспільних відносин відбувається і переоцінка цінностей: багато з того, що вважалося абсолютним і обов'язковим, знецінюється, і навпаки, нові паростки суспільного буття породжує нові ціннісні ідеали»². У відповідності із ціннісними ідеалами, які змінилися, переоцінюються і предметно втілені цінності.

Система ефективно функціонуючих в суспільстві цінностей, де особливу роль відіграє ціннісна традиція, має безпосереднє відношення до процесів соціалізації індивіда, тобто гармонійному вписуванню його в контекст соціального існування. Процес соціалізації – це засвоєння правових і соціальних цінностей через систему соціальних інститутів в першу чергу.

Необхідно зазначити, що процес соціалізації безпосередньо пов'язаний з *особистісними цінностями*. Буття цінностей в структурі особистості індивідів є не лише емпіричною очевидністю і теоретично визнаним загальним місцем, але і логічною умовою існування предметно втілених цінностей – адже предметне втілення здійснюється тільки завдяки цілеспрямованій діяльності людей, орієнтованих на ці цінності. Мотивація такої діяльності виходить не від абстрактних соціальних цінностей, а від особистісних цінностей індивідів; лише прийнявши форму особистісної цінності, ціннісний ідеал може знайти шлях до предметного втілення. М.М. Бахтін справедливо відмічав: те, що історичне людство визнає цінністю, для індивіда, не причетного до цієї цінності своїм життям – пустий звук. «Але я єдиний, – зазначає мислитель, – повинен стати в певне емоційно-вольове відношення до історичного людства, я повинен ствердити його як дійсно цінне для мене, цим самим стане цінним і все для нього цінне»³.

При такій постановці питання соціальною проблемою виступає співвідношення між особистісними цінностями, які складають «мотиваційну основу людської поведінки», і одночасно – з потребами і мотивами. Потреби репрезентують в структурі мотивації актуальний життєвий світ суб'єкта, вони динамічні, їх ієрархія постійно перебудовується в залежності від дійсного стану життєвих відносин суб'єкта»⁴. Особистісні ж цінності, навпаки, репрезентують внутрішній світ особистості, виступаючи виразником стабільного, абсолютного, незмінного. Формуючись, як і потреби в індивідуальному досвіді суб'єкта, особистісні цінності відображають, однак, не стільки динамічні аспекти самого індивідуального досвіду, скільки інваріантні аспекти соціального і загальнолюдського досвіду, який засвоюється індивідом.

Важливо виходити з вміння чітко оцінювати свої власні думки і вчинки та прагнути керуватися в творчих актах істинними цінностями, які не ображають цінності інших людей. Якщо ти керуєшся такими принципами, то тобі забезпечена повноцінна соціалізація і соціальний успіх. Разом з тим це ще не характеризує ціннісну своєрідність кожної людини або навіть і суспільства. Справа в тому, для чого кожна з них або все суспільство хоче цього. Засоби, якими користуються люди, можуть бути однаковими, а цінності, котрі вони ствердити завдяки цим засобам, можуть бути різними. У різних індивідів одному і тому ж суспільстві, спрямованих до різних цінностей, можуть бути одні і ті ж засоби, і навпаки. Чим більш розвиненими по своїм цінностям. В рамках загальної цінності, властивої культурі, де живе індивід, він може сповідувати свої цінності і жити по ним. Але іноді відбувається і так, що індивід вибирає цінність всупереч загальної цінності, на перевагу їй, і починає стверджувати її у відносинах з іншими. В цьому виявляється відносно розвинена суб'єктна автономність індивідів в сучасному світі.

В даному випадку можна говорити про існування цінностей в структурі особистості. Спрямованість на перетворення дійсності, яка задається особистісною цінністю, виступає як цінність в більш широкому соціальному контексті, чим контекст індивідуальних потреб. Цінність є

¹ Брошик, В. (1982). *Марксистская теория оценки*. Москва, 47.

² Леонтьев, Д.А. (1996). Ценность как междисциплинированное понятие: опыт многомерной реконструкции. *Вопросы философии*, 4, 23.

³ Бахтин, М.М. (1986). К философии поступка. *Философия и социология науки и техники. Ежегодник 1984. – 1985*. Москва, 108-109.

⁴ Леонтьев, Д.А. (1996). Ценность как междисциплинированное понятие: опыт многомерной реконструкции. *Вопросы философии*, 4, 24.

характеристикою не будь-якого бажаного об'єкта або способу поведінки, а такого, котрий є бажаним, тобто бажання або перевага якого є обґрунтованою з точки зору певних стандартів або критеріїв – особистих або суспільних. Критерії «бажаності бажаного» «визначаються при цьому його сумісністю із стратегічними цілями і спрямованістю розвитку як особистості, так і соціальних груп, і соціокультурних систем»¹. Рефлексивна роль цінностей пов'язана з самим фактом інтелектуального життя і світоглядної самовизначеності людини в світі. Без цього можливе продуктивне функціонування суспільства по досягненню особистісних, групових і суспільних ідеалів.

Для особистості безпосередніми причинами ціннісної кризи можуть стати хвороба, певні потрясіння і втрати, які різко змінюють її долю. Для суспільства в цілому руйнування традиційного устрою життя в результаті стихійних потрясінь, війн, революцій. Це обумовлюється також фактом поділу суспільства на соціально і матеріально нерівних: багатих і бідних, впливових і безправних, вільних і невільних. Дана ситуація стає фактом рефлексії. Зокрема, найбільш справедливі міркування про свободу, солідарність тощо показують роль структур рефлексії в формуванні і збереженні стійких соціальних структур. Суттєвими виявляються не лише матеріальні умови, політичні механізми і фактичний розподіл влади, але і те, як все це відображається і оцінюється в рефлексії окремих членів суспільства, а також, які структури рефлексії виявляються домінуючими. Навіть прийняті в суспільстві цінності самі по собі не визначають динаміку процесів, які в ньому відбуваються. Не менш важливо те, як цінності знаходять відображення в рефлексії і як оцінюються комбінації безумовно приймаємих цінностей. В кінцевому рахунку, можливість досягнення компромісу цінностей визначає механізми пошуку компромісу між людьми і соціальними групами»². Неминуче зіткнення інтересів різних груп може вилитися в конфронтацію або компроміс в залежності від домінуючих в суспільстві рефлексивних структур.

Важливо пам'ятати, що невиконання базових цінностей обумовлене тим, що на їх основі неможливе раціональне цілепокладання, адекватне новим суспільним, побутовим або екзистенційним обставинам; вони не дозволяють проводити вірну оцінку того, що відбувається і здійснювати істинний особистісний вибір; не стимулюють творчий процес, не сприяють успішній соціалізації.

Одна з найбільш трагічних і важких для екзистенційного світовідчуття людини граней ціннісної кризи – це розходження офіційно декларованих і сповідуваних у суспільстві цінностей, а також суспільне засудження ідеалів (а тим більше – публічне знуцання над ними), котрі утворюють ціннісний стрижень особистості. Необхідно враховувати, що справедливість, яка повинна подолати ціннісну кризу, існує постільки, поскільки вона усвідомлюється як справедливість. Проте ідеально справедливої системи розподілу в принципі не існує. Більше того, справедливість виключає милосердя. Питання може стояти лише про прийнятність наявної системи, забезпечення справедливості. В органічному суспільстві така система виявляє себе через ряд компромісів, які дозволяють забезпечити баланс притязань, зберегти загальний ресурс і неможливість його використання без істотного ущемлення взаємних претензій. В розділеному суспільстві з різко суперечливими інтересами досягнення справедливості вимагає вироблення особливої стратегії, яка спирається на ціннісні орієнтири, більш високі, чим справедливість сама по собі³. Вони вимагають рефлексивного заглиблення, завдяки якому і відбувається становлення дійсного буття, цінність якого в його екзистенції.

В цих, говорячи мовою К. Ясперса, пограничних ситуаціях і виникає цілком природне бажання критично переосмислити свої базові цінності: провести їх систематичну інвентаризацію, дати їм об'єктивну оцінку і строге обґрунтування, а, можливо, і здійснити радикальну переоцінку. Саме в такі кризові епохи пробуджується суспільний інтерес до аксіологічної проблематики, особливо морального і суспільно-політичного характеру. Тим самим прямо або опосередковано кристалізується проблематика цінностей як самостійна галузь філософування. Так, відповідно до етичного вчення М. Гартмана, людина, яка бере участь в етичному дискурсі, і людина, гідна бути предметом і змістом етичного дискурсу – це, по Гартману, суб'єкт, який «бачить» цінності, суб'єкт, який став моральною особистістю. «Цінності» – ключове слово для етики Гартмана. Взятє із живої

¹ Леонтьев, Д.А. (1996). Ценность как междисциплинированное понятие: опыт многомерной реконструкции. *Вопросы философии*, 4, 24-25.

² Мухелишвили, Н.Л., Сергеев, В.М., Шрейдер, Ю.А. (2005). Ценностная рефлексия и конфликты в разделенном обществе. *Вопросы философии*, 6, 9.

³ Мухелишвили, Н.Л., Сергеев, В.М., Шрейдер, Ю.А. (2005). Ценностная рефлексия и конфликты в разделенном обществе. *Вопросы философии*, 6, 8.

і метафорично насиченої мови, будучи «причетним повноті, сприйнятливим до значного, відкритим до всього, що сповнене смислу цінностей»¹, – воно стає більш чим терміном, а його зміст робить його більше, чим поняття. Ідея цінностей виконує функцію скріплення теоретичного і практичного у філософії Гартмана, а також функцію фундування деонтології в онтології. В цьому відношенні ця ідея є смислове ядро і джерело смислу всього гартманівського вчення. Саме бачення цінностей допомагає відповісти на основне питання етики, а той, хто їх «бачить», розуміє, що таке «буття цінностей» (цінності повинні бути), і яке відношення до їх буття має «Я». Іншими словами, цінності стають «до» того, як повинні бути». Що я взагалі повинен робити, я можу зрозуміти, тільки якщо «бачу», що взагалі ніщо в житті»². Таким шляхом М. Гартман немовби переформулює основне питання етики, здійснюючи свого роду «накладання» онтології на деонтологію – не так, як властиво теоретичній філософії взагалі («як повинно бути?» на відміну від «що я повинен робити?»), а дещо інакше: «що повинно бути?»

Звертаючись до М. Гартмана, ми бачимо, що він вважає тих, хто бачить цінності, здатними до осмислення світу, приймаючи його таким, яким він є, і погоджується брати участь в його подальшому творенні. Подібне творення в такому контексті стає втіленням цінностей, котрі є (буття цінностей), але яким не вистачає буття (в суцюзі). Теза про буття цінностей має принципове значення для Гартмана, так як саме ця теза, очевидно, скріплює і дає єдність його багатоаспектному і ціннісному філософському вченню. Онтологія стає одним з необхідних гарантів захисту від скепсису як головного ворога всіх «правильних» мислителів. Буття цінностей (онтологія) гарантує адекватність їх пізнання (гносеологія)³. Цінності є продовженням ідеального «в-собі-буття» чистих сутностей. Вони є їх продовженням.

Важливе значення для екзистенції людини має зміна цінностей. Так криза космоцентристських настанов античного світу і центрація на проблемі етичних цінностей у християн, стоїків і скептиків породжує потребу в нових цінностях. Так само криза середньовічних теїстичних цінностей в епоху Відродження і Реформації і начало формування системи антропоцентристських аксіологічних систем, які беруть начало з беконівського лозунгу про людину як володаря природи. Нарешті, загальносистемна криза європейських просвітницьких ідеалів Свободи, Розуму і Прогресу, який почався в кінці XIX століття. Точно таку ж кризу відчуває сьогодні сучасна культура, яка адаптується до системи глобальної комунікації і створенню єдиного комунікаційного простору, котрий «розмиває» особливості локальних культур.

Все це обумовлює втрату разом з ціннісними орієнтаціями і особистої ідентичності. Не видається сьогодні неможливою і втрата розвинутою частиною світу досягнень культури і цивілізації. Свобода, досягнута в результаті того відносного прогресу історії, який виявився все є таки можливим, обернулася багатьма негативними наслідками. Ті, хто отримали свободу, вийшли на авансцену суспільного життя і витіснили звідти привілейовані стани. Але при цьому вони так і залишилися далеко позаду, що стосується і культурності, і духовності. «На фоні втрати ціннісних орієнтирів, яка відбулася в результаті кризи християнства Нового часу, утворилося *масове суспільство*. Для нього характерним є в першу чергу панування масової культури, тобто по суті витіснення справжньої культури на периферію життя, надання переваги технічним досягненням цивілізації»⁴.

Людина масового суспільства – це насамперед неповна, часткова, нереалізована людина. Вона не знає, що її зміст складає система цінностей, а головним завданням є рух по шляху до перетворення. Вона «не олюднює, не одухотворяє світ навколо себе; вона застигла, вона непорушна. Навіть якщо вона не бере участі в негативних діяннях в даний момент, вона відкрита злу. Їй важко відповісти на нові виклики соціальності»⁵. А таких викликів безліч, і чи не самий небезпечний саме для людського в людині – маніпулювання свідомістю. Це небезпечно тому, що через спотворення і маніпуляції, які здійснюються масовою культурою, відтворюється антигуманізм. М. Мамардашвілі показав, що там, де не здійснюється акт свідомості, відбувається деградація, котра загрожує антропологічною катастрофою⁶. Хоча ця катастрофа не вселенська, але вона може

¹ Брошик, В. (1982). *Марксистская теория оценки*. Москва, 93.

² Брошик, В. (1982). *Марксистская теория оценки*. Москва, 101.

³ Брошик, В. (1982). *Марксистская теория оценки*. Москва, 103.

⁴ Киселев, Г.С. (2006). Смыслы и ценности нового века. *Вопросы философии*, 4, 5.

⁵ Киселев, Г.С. (2006). Смыслы и ценности нового века. *Вопросы философии*, 4, 5.

⁶ Мамардашвили, М.К. (1992). *Кантовские вариации. Квинтэссенция*. Москва, 141.

відбутися, оскільки імітація дійсного буття приводить до втрати цінностей, а з ними – своєї справжньої долі. В такому разі люди залишаються нездійсненими, невимовними, «недоробленими». Тим самим вразливими для проникнення і розповсюдження антропологічної катастрофи, контури якої проглядаються в знеціненому бутті.

ВИСНОВКИ

Якщо тепер звернутися до життєвого шляху, особистості, тобто її екзистенції, то ціннісна рефлексія в умовах екзистенційної кризи може здійснюватися нею з різною мірою надійності і глибини, починаючи з поверхових томлінь людини, які мають не тільки індивідуальне, але й видатне суспільне й загальнолюдське значення.

Мораль виступає певною надприродною, ірраціональною силою, оскільки в момент, коли індивід здійснює той чи інший вчинок, рішення приймаються як акт свободи волі. Саме свобода дії, той факт, що вона здійснюється без причини, перетворює її у вчинок. Людина здійснює вчинки, дії сама, а не є лише точкою прикладення природних (біологічних, соціальних тощо) причин. Тільки в силу цього їй можна дозволити здійснювати нею вчинки. На цьому ґрунтується етична система І. Канта, яка вимагає від людини вчиняти у відповідності з категоричним імперативом, який виражає абсолютні моральні вимоги, а не бути залежним від життєво-буденних обставин.

Гуманізм просвітницького ґатунку, говорячи про свободу, як правило має на увазі свободу прояву схильностей, сваволі практичного розрахунку. Згідно з І. Кантом, «зло – це просто репрезентація себе стихійному ходу справи, потоку. Розпущеність»¹. Етика І. Канта приглушує природне «мені хочеться». Вчиняти як хочеться «зовсім не означає мати свободу волі. Між «мені хочеться» і «я хочу» – дистанція величезного розміру. Перше означає, що моє відчуття «хотіння» є наслідком об'єктивних природних причин. «Якщо я дію лише у відповідності з тим, як «мені хочеться», не означає, що в мені діє щось зовнішнє, яке не визначається моєю волею. Тим самим навіть незрозуміло, в якому смислі існує моє «Я». Якщо ж я здатен спрямовувати свої дії, як я хочу, тобто діяти по своїй волі, в тому числі, всупереч тому, що «мені хочеться», то я здатен здійснювати вчинки, за які моє «Я» несе відповідальність. Лише в цьому випадку «Я» реально існує. Заперечувати свою свободу волі, я заперечую існування мого «Я»². Тим самим здійснюється повернення до своїх духовно-особистісних, екзистенційних цінностей. Таким чином, для успішного цілепокладання в основі цільової діяльності свого мислення людина завжди повинна провести необхідні інтелектуальні операції та осмислити значення своєї волі для реалізації потреб та інтересів.

References:

1. Aristotel'. Bol'shaja jetika. Soch. v 4-h t. (1984) [The Great Ethics]. Moscow, V. 4. [in Russian].
2. Bahtin, M.M. (1986). K filosofii postupka. Filosofija i sociologija nauki i tehniki [To the philosophy of action. Philosophy and Sociology of Science and Technology]. *Jezhegodnik 1984. – 1985* [The Annual 1984-1985]. Moscow. [in Russian].
3. Broshik, V. (1982). *Marksistskaja teorija ocenki* [The Marxist theory of evaluation]. Moscow. [in Russian].
4. Gartman, N. (2002). *Jetika* [The Ethics]. Saint-Petersburg. [in Russian].
5. Kiselev, G.S. (2006). Smysly i cennosti novogo veka [Meanings and values of the new age]. *Voprosy filosofii* [The issues of Philosophy], no. 4. [in Russian].
6. Kraus, V. (1994). *Niligizm i idealy* [Nihilism and ideals]. Moscow. [in Russian].
7. Leont'ev, D.A. (1996). Cennost' kak mezhdisciplinirovannoe ponjatie: opyt mnogomernoj rekonstrukcii [The Value as an interdisciplinary notion: the experience of multidimensional reconstruction]. *Voprosy filosofii* [The issues of Philosophy], no. 4. [in Russian].
8. Mamardashvili, M.K. (1992). *Kantovskie variacii. Kvintjessencija* [The Kantian variations. The Quintessence]. Moscow. [in Russian].
9. Mushelishvili, N.L., Sergeev, V.M., Shrejder, Ju.A. (2005). Cennostnaja refleksija i konflikty v razdelenom obshhestve [Value reflection and conflicts in a divided society]. *Voprosy filosofii* [The issues of Philosophy], no. 6. [in Russian].
10. Chavchavadze, N.Z. (1984). *Kul'tura i cennosti* [The culture and the values]. Tbilisi. [in Russian].

¹ Мамардашвили, М.К. (1992). *Кантовские вариации. Квинтэссенция*. Москва, 150.

² Мухелишвили, Н.Л., Сергеев, В.М., Шрейдер, Ю.А. (2005). Ценностная рефлексия и конфликты в разделенном обществе. *Вопросы философии*, 6, 12.